

AYDIN MESUTLU KÖYÜ'NDEN TERRAKOTTA FİGÜRİNLER
TERRACOTTA FIGURINES FROM THE VILLAGE OF MESUTLU IN AYDIN

MURAT ÇEKİLMEZ*

Özet: Bu çalışmada ele alınan figürinler, 1993 yılında, Aydın ilinin 11 km güneydoğusundaki Mesutlu Köyü'nden bulunmuştur. Figürinler kalıp tekniğiyle üretilmiştir. Oldukça sert, homojen yapıdaki kil, açık kırmızı renkli ve az miktarda mika katkılıdır. TK. 1'de çıplak ve genç betimlenen Herakles'in sağ eli, baş bandı, lobutu ve aslan postu eksik olmasına rağmen bir tamamlama denemesi yapılmıştır. TK. 2 ve 3, serbest duruşları, Frig başlığı, *tunica manicata* ve *anaxyrides* giyimli olmalarıyla tipik Attis figürinleridir. Bu örneklerin tipolojileri diğer çağdaş merkezler ve kontekstlerdeki buluntularla karşılaştırılabilir. Eserlerin benzer örnekleri ve buluntu kontekstine göre figürinler Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir. Stilistik ve tipolojik karşılaştırmalara göre Mesutlu terrakotta buluntularının Tralleis üretimi olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terrakotta Figürinler • Roma İmparatorluk Dönemi • Batı Anadolu • Herakles • Attis

Abstract: The figurines that form the subject of this article were discovered in 1993 in the village of Mesutlu, 11 km. southeast of Aydın. These figurines were each cast in a mold. The clay is rather coarse but homogeneous, of a pale red color and contains a fair amount of mica. TK. 1 depicts Heracles, a youthful nude figure, his right hand, head band, club and lion skin were broken but have been completely reconstructed. TK. 2 and 3 are typical figurines depicting Attis. They stand in a relaxed pose and both wear a Phrygian cap, tunica manicata and anaxyrides and the typology of these examples are comparable with finds from other contemporary settlements and contexts. Some parallels and the contexts of these finds allow us to date them to the Hellenistic and Roman Imperial Periods. From stylistic and typological comparison these Mesutlu terracotta finds were products of the city of Tralleis.

Keywords: Terracotta Figurines • Roman Imperial Period • Western Anatolia • Heracles • Attis

Bu çalışmada, Aydın'ın (Tralleis) 11 km. güneydoğusundaki Mesutlu Köyü'nde, 1993 yılında bir oda mezardan bulunan ve daha sonra Aydın Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılan bir Herakles ve iki Attis figürini ele alınmaktadır¹. Oda mezarda ölü hediyesi olarak kullanıldığı anlaşılan figürinlerin konteksti ve buluntu durumları tespit edilememiştir. Bu nedenle çalışmaya konu olan eserler benzer örneklerle karşılaştırılarak üretim tekniği, stil ve metod yoluyla tarihlenebilmiştir. Mesutlu Köyü'nden bulunan figürinlerin tipolojik ve stilistik özellikleriyle birlikte buluntuların ait olduğu dönem özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada figürinlerin yapım tekniği, stili ve bir Attis figürinindeki Tralleis'e özgü Trophimos adlı atölye işaretine rastlanması nedeniyle figürinler Tralleis koroplastiği içerisinde değerlendirilmiştir.

TK. 1. Herakles² (Fig. 1-4)

* Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın. mcekilmez@adu.edu.tr

¹ Çalışma kapsamında ele alınan figürinlerin çalışma izinleri konusunda desteklerinden dolayı başta Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Emin Yener olmak üzere tüm müze uzmanlarına teşekkür ederim.

² TK. 1. Herakles, Müze Env. No.: 3322, Ölçüler: Yüksek.: 27 cm, Gen.: 9.1 cm, Baş Yüksek.: 5.2 cm, Baş Gen.: 4.1 cm, Hamur: 5 YR 6/4 açık kırmızımsı kahverengi, mika, kum ve taşçık katkılı, yer yer siyah boyalı, sakallar altın yaldızlı.

Fig. 1. TK. 1 nolu Herakles Figürini

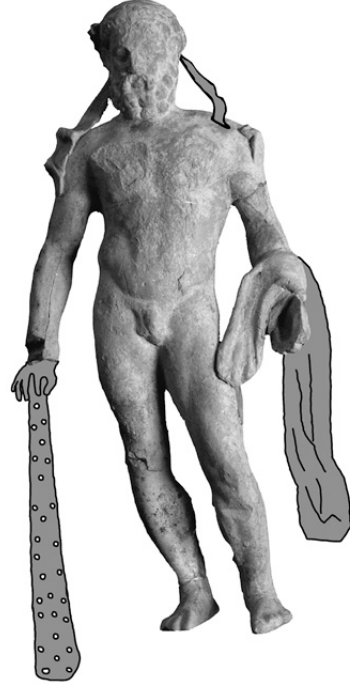

Fig. 2. Herakles Figürini (Öneri Çizim)

Fig. 3. Herakles Figürini (Detay)

Fig. 4. Herakles Figürini (Sağ Profilden)

Değerlendirmeye aldığımız ilk örnek, ayakta ve çıplak işlenen Herakles figürinidir³ (figs. 1-4). Herakles'in başını saran deri bandın, sadece sağ omzuna düşen kısmı korunabilmiştir. Başını yukarı kaldırıp sağa çeviren figürün kısa ve dalgalı saçları, banttan sıyrılarak alınına dökülür. Dalgalı ve gür görünümdeki bıyık ile sakallar ortadan ikiye ayrılmıştır. Badem şeklindeki gözleri açık olan figürün göz kapakları etli, burnu uzun ve geniş, ağzı küçük-kapalı, boynu kısa, omuzları dik ve güçlüdür. Sportif ve kaslı vücutta sol bacağının hareketine bağlı olarak figürün beli hafifçe soluna eğiktir. Dizden bükülüp yana açılan sol bacak hareketli verilirken, hareketsiz sağ bacak vücudun ağırlığını taşımaktadır. Herakles sağ eliyle olasılıkla lobutunu kavramış, sol kolunu ise aslan postuna dolamıştır.

Üretim tekniğiyle ve detaylı plastik yapısıyla ön plana çıkan Herakles figürünü aynı zamanda boyutuyla Anadolu ve bölge için anıtsal nitelikte olup özel bir buluntudur. Tralleis koroplastığı içerisinde büyük boyutlu benzer örnekler M.Ö. 180 civarında görülmeye başlanmakta ve M.Ö. I. yüzyılın ortasına kadar bu etki devam etmektedir. Aynı dönemde figürinler, vücut, kollar ve bacaklar da dâhil olmak üzere çok sayıda kalıp kullanılarak üretilmekte ve masif baş vücuda eklenmektedir. Bunun dışında figürine eklenecek olan atribütler ise ayrı kalıplarda üretilmekte ve sonradan vücuda apliance edilmektedir.

Herakles figürünü, arkası düz kalıp yerine ön ve arkada detaylı plastik yapısı ve gövdeye tutturulan masif başı ile anılan dönemin özelliklerini taşımaktadır. Bunun dışında başa tutturulan bant, aslan postu ve lobutun farklı kalıplarda üretildiği ve sonradan apliance olarak vücuda tutturulduğu anlaşılmaktadır. Böylece eserin çok sayıda farklı kalıp kullanılarak üretildiği görülmektedir. Diğer taraftan fırınlama sırasında oluşan buharı atabilmek için genellikle figürinlerin sırt kısmına açılan buhar deliğinin olmaması dikkat çekicidir. Tralleis koroplastığı içerisinde, Yüksek Hellenistik Dönem'den itibaren koroplastlar hareketlerin etkinliğini arttırmak ve figürlere daha özgür duruşlar sağlayabilmek için daha çok kalıp kullanmışlardır. Tralleis koroplastığı içerisinde çok sayıda örnekle temsil edilen büyük boyutlu ve çok sayıda kalıp kullanılarak üretilen örneklerin M.Ö. 188 yılındaki Apameia Barışı'ndan sonra II. Eumenes Dönemi idaresindeki kültür akımı sonucunda gerçekleştiği ve bu etkinin I. yüzyılın ortasına kadar devam ettiği bilinmektedir. Aynı dönemde Myrina, Pergamon, Priene ve Smyrna gibi Hellenistik Dönem'in önemli koroplastik merkezlerinde de benzer teknikle üretilmiş örneklere rastlanmaktadır⁴. Bunlardan üretim tekniği olarak karşılaştırılabilecek benzer örnek Priene'den bulunan ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen Herakles⁵ figürinidir. TK. 1 nolu Herakles figürinine benzer şekilde ön ve arka olmak üzere iki ayrı kalıp kullanılmış ve figürün plastik hatlarıyla işlenmiştir. Diğer taraftan her iki örnekte de kilin daha kalın cidarlı olduğu görülmektedir. Benzer teknikle üretilen diğer örnekler Myrina'da bulunan ve M.Ö. II. yüzyıla tarihlenen uçan genç Eros figürinleridir⁶. Bunun dışında Pergamon'dan bulunan genç erkek figürinleri⁷ ile Miletos'ta bir mezarda bulunan Herakles figürünü⁸ ayrıca Smyrna'dan bulunan Herakles⁹ ve atlet figürinleri¹⁰ aynı teknik kullanılarak üretilmiş Geç Hellenistik Dönem örnekleridir.

³ Herakles, Hera'nın şanı, şerefi ya da Hera sayesinde ün kazanan anlamındadır, bk. Rayor 2004, 141.

⁴ Uhlenbrock 1990a, 17 vd.

⁵ Rumscheid 2006, lev. 126 nos. 1-3 kat. no. 289.

⁶ Mollard-Besques 1963, lev. 39-45.

⁷ Töpperwein 1976, lev. 59 nos. 404, 411.

⁸ Henninger – Kossatz 1977, lev. 59 nos. 1-2.

⁹ Mollard-Besques 1972, lev. 220, d-D 1088, f-D 1087.

¹⁰ Uhlenbrock 1990b, 77 vd. fig. 63; Reeder 1990, 84 vd. figs. 73-74.

Tipoloji ve İkonografi

Herakles figürünün tipolojik özelliklerini ele alabilmek için tipin öncü örneklerini¹¹ incelemek gerekmektedir. Figürünün sağ eli kırık olmasına rağmen korunan hatlarından bu eliyle bir lobutu kavradığı anlaşılmaktadır. Kırık olan sol elini ise ileriye uzattığı görülmektedir. Benzer yapıdaki Roma İmparatorluk Dönemi kopyalarına göre¹², aslan postunu sararak ileriye uzattığı sol elinde Hesperid'lerin altın elmasını tutuyor olmalıdır.

Figürün yüz biçimi, duruşu ve sol koluna sardığı aslan postu, M.Ö. 440 civarında yapıldığı düşünülen ve Myron'a atfedilen Samos Hera Tapınağı'nda bulunmuş dinlenen Herakles¹³ ve Oxford'daki Herakles¹⁴ heykellerinin kopyalarına benzemektedir. Herakles figürünü, sakallı yüz yapıyla Lysippos'un Albertini Herakles'inden ayrılırken duruş biçimi, atletik vücudu ve sol bacağına hareketliliğiyle Albertini Herakles'i'nin¹⁵ geç dönem kopyalarına benzemektedir. Dolayısıyla gerek duruş, gerekse atribütleriyle bu örneği Lysippos'un Albertini Herakles'i tipi içinde değerlendirmek mümkündür. Benzer tipteki en erken betimleme, Güney İtalya'da bulunan ve M.Ö. erken IV. yüzyıla tarihlenen sütunlu bir krater üzerindeki görülmektedir. Burada kaide üzerinde duran, genç, atletik vücutlu, sakalsız Herakles, aşağıya sarkan sağ eliyle lobuta dayanmıştır. Sol kolu ve omzunda ise aslan postu bulunmaktadır¹⁶.

D. von Bothmer, M.Ö. IV. yüzyılın ortalarına tarihlenen, Güney İtalya'daki Lucania basımlı Herakleia sikkelerinde benzer tipte Herakles figürlerini incelemiştir¹⁷. D. von Bothmer'e göre Ny Carlsberg Glyptothek'teki bronz ve Syrakusai'daki mermer Herakles yontusu bu tipin iyi korunan örneklerindedir¹⁸.

D. B. Thompson, Troia'da bulunan benzer tipteki Herakles figürünün yola çıkararak, tipin M.Ö. IV. yüzyıldaki Lysippos'un eserinden üretilmiş olabileceğini belirtir. D. B. Thompson'a göre Ny Carlsberg Glyptothek'te bulunan bronz heykel ve Atina'dan bir adak kabartmasındaki Herakles figürü tipin iyi korunan örneklerindedir. D. B. Thompson, Klasik ve Hellenistik Dönem örneklerinde Herakles'in genç ve sakalsız, sonraki dönemlerde ise yaşlı ve sakallı işlendiğini belirtir¹⁹.

R. M. Ammerman, Cumhuriyet ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde tipin oldukça popüler

¹¹ Von Bothmer 1951, 157 vd.; Todisco 1990, 745 no. 271 vd.; Jongste 1992, 13 vd.; Cohen 1994, 695 vd.; Akkan 2005, 63 vd.

¹² Roma'daki Museo delle Terme'de korunan ve M.S. 2. yüzyıla tarihlenen Herakles yontusu için bk. Mode 1984, 507 fig. 8. Floransa'da bulunan Palazzo Bardi-Serzelli'deki Herakles freski ve Madrid'teki Museo del Prado'da bulunan kopya için bk. Mode 1984, 507 fig. 9.

¹³ Boston Museum of Fine Arts, Env. No. 17.443. M.S. 117-138'e tarihlenen heykelde M.Ö. V. yüzyıl özellikleri görülmektedir. Plinius'un Myron tarafından yapıldığını belirttiği Herakles heykeli, Samos Hera Tapınağı'nda bir kaide üzerinde Herakles, Athena ve Zeus grubundan oluşmaktaydı (konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Smith 1870, 1131; Furtwangler 1895, 190; Dörig 1977, 11 vd.; Mattusch 1988, 145; Todisco 1990, 751 vd. no. 437; Kaminski 2004, 24 vd. figs. 38 a-b; Murray 2004, 224 vd.; Pedley 2005, 164; Miles 2008, 103; Germini 2008, 23; Hölscher 2008, 316).

¹⁴ Boardman 1985, fig. 22; ayrıca bk. Todisco 1990, no. 436; Kaminski 2004, 34, W.1.

¹⁵ Todisco 1990, 745 no. 271 vd.

¹⁶ Von Bothmer 1951, 156 vd.

¹⁷ Von Bothmer 1951, 156 vd.

¹⁸ Von Bothmer 1951, 159.

¹⁹ Thompson 1963, 72; Işın 2007, 65.

olduğunu belirlemiştir. Heykellerdeki prototipinin ise Güney İtalya'da bulunduğunu ve M.Ö. erken IV. yüzyıla tarihlendiğini; ayrıca bu tipin anıtsal bronz yontulardan figürinlere kadar farklı şekillerde geliştiğini tespit etmiştir²⁰.

Benzer tipteki terrakotta örnekler, Atina Agora'sı²¹, Delos²², Miletos²³, Myrina²⁴, Patara²⁵, Priene²⁶, Roma²⁷, Stratonikeia²⁸, Tarsus Gözlükule²⁹ ve Troia'da³⁰ bulunmuştur.

Myrina örneklerinde bazı figürinler, yanlarındaki Herme'ye doğru yaslanır biçimde betimlenmiştir. Herakles figürüne benzer şekilde sağ elinde lobut, sol kolunda ise aslan postu tutan, Myrina'dan bulunan bir örnek, Mollard-Besques tarafından M.Ö. II. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir³¹. Örneğimizden farklı biçimde sağ bacağı hareketli olan figürün başı sağına, beli ise soluna döndürülerek kontrapost hareket sağlanmıştır.

Tip olarak karşılaştırılabilecek diğer örnek, M.Ö. I. yüzyıl sonuna tarihlenen Myrina buluntusu sakallı bir Herakles figürinidir³². İncelediğimiz Herakles'den farklı olarak, başını yukarı ve soluna çeviren figürün beli tersine soluna döndürmüştür. Benzer şekilde başını saran bandın uçları aşağıya sarkmıştır.

Miletos Nekropolü'nden bulunan ve M.Ö. II. yüzyıl sonuna tarihlenen diğer Herakles heykelciğinde de³³ benzer şekilde çıplak verilen figürünün, farklı olarak başı hafifçe sağına dönüktür.

F. Rumscheid tarafından M.Ö. 135'e tarihlenen Priene buluntusu Herakles, incelediğimiz figürüne göre duruşu ve hareketli yapısıyla benzerdir³⁴.

Bugün Sadberk Hanım Müzesi'nde korunan ve buluntu yeri belli olmayan bir Herakles figürünü³⁵ ise örneğimizin tip olarak en yakınıdır³⁶. S. Ç. Kepçe ve S. Ö. Gerçekler'in, Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne tarihlendiği Herakles figürünü, duruşu ve genel yapısıyla çalışmada ele aldığımız Herakles ile aynı dönemin stil özelliklerini yansıtmaktadır.

Buraya kadar yapılan tipolojik ve stilistik değerlendirmelere göre Herakles³⁷, tipolojik köken ola-

²⁰ Ammerman 2002, 166 vd. lev. 47 kat. no. 1905.

²¹ Thompson – Thompson 1987, lev. 50 nos. 4a, 5, T 2297.

²² Laumonier 1954, lev. 28 no. 354-355 lev. 106 no. 7.

²³ Henninger – Kossatz 1977, lev. 59 nos. 1-2.

²⁴ Winter 1903, lev. 378 no. 2-5, 7; Φιλadelphos 1928, lev. 23; Mollard-Besques 1963, lev. 105 a-B 26, b-MYR 202, c-MYR 201, d-LY 1558, e-MYRINA 679, f-MYRINA 1127; Leyenaar-Plaisier 1979, lev. 103 no. 717.

²⁵ Işın 2007, 150 vd. fig. 39 K34, fig. 40 K35, fig. 41 K36.

²⁶ Leyenaar-Plaisier 1979, lev. 140 no. 1076; Rumscheid 2006, lev. 128 1-3 kat. no. 292.

²⁷ Leyenaar-Plaisier 1979, lev. 156 no. 1192.

²⁸ Baldıran 1990, figs. 232-233.

²⁹ Goldman 1937, 285 fig. 48; Goldman 1950, 225, no. 151.

³⁰ Thompson 1963, 72 lev. 5 no. 2.

³¹ Mollard-Besques 1963, lev. 105, b-MYR 202.

³² Mollard-Besques 1963, lev. 105 e-MYRINA 679.

³³ Henninger – Kossatz 1977, lev. 59, no. 1, 2.

³⁴ Rumscheid 2006, lev. 128 1-3 kat. no. 292.

³⁵ Kepçe – Gerçekler 2011, 67 vd. kat. nos. 140-141.

³⁶ Kepçe – Gerçekler 2011, 67.

³⁷ G. Işın, Patara'daki mezarlarda bulunan Herakles figürinlerinin mezarlarda kullanımını evlerde olduğu gibi koruyuculuk göreviyle açıklamaktadır, bk. Işın 2007, 62 vd. Diğer taraftan Herme formundaki Herakles

rak M.Ö. IV. yüzyılda daha çok güney İtalya'dan bulunan örneklerle ve Lysippos'un Albertini Heraklesi'ne benzemekle birlikte tipinden kaynaklanan hareketleri dışındaki durağan yapısı yanında hareketinin etkinliğini yitirmesiyle M.Ö. 150-50 arasındaki Geç Hellenistik Dönem stilini yansıtmaktadır.

Üretim tekniği ve tipoloji dışında Herakles'in ikonografik özelliklerini değerlendirdiğimizde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Herakles, Arkaik Dönem'de insanüstü gücüyle korkusuzca rakiplerinin üstesinden gelir şekilde resmedilmektedir³⁸. Diğer taraftan dinlenir şekilde ilk Herakles betimlemesi, Olympia Zeus Tapınağı'nın batı metoplarında karşımıza çıkar. Burada Athena ve arkasındaki Hermes'in ortasında betimlenen genç Herakles, öldürdüğü Nemea aslanının cansız vücuduna sağ bacağı ile basmakta, sol eliyle ise lobutunu kavramaktadır. Sağ dirseğini sağ bacağına dayayan Herakles, sağ eliyle başını desteklemektedir³⁹. Mücadele sonrası on iki işini tamamlamış şekilde betimlenen Herakles örnekleri daha çok Klasik Dönem tarzında betimlenmiştir.

Erken Klasik Dönem'de Zeus'a adanan tapınaklarda Herakles ve on iki işini anlatan sahneler çok sık kullanılmıştır. Bu tip sahnelerde Herakles güçlü bir biçimde gösterilmiştir⁴⁰. Hellen kültüründe *gymnasium* alanlarında atletlere model olarak Herakles adına dört yılda bir festivallerin düzenlendiği bilinmektedir. Örneğin Thasos'taki bir kutsal alanda tanrı ve kahraman olarak iki ayrı kültte Herakles için tapınak ve şölen alanları inşa edilmiştir⁴¹. Herakles, Olimpiyat oyunlarında atletler için başarı ve zaferi temsil etmektedir. Ayrıca savaşçıların, askeri zaferleri için Zeus tapınaklarına Herakles heykelticikleri adadıkları bilinmektedir⁴².

Augustus Dönemi'nden itibaren Herakles kültürünün önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Herakles'in, Roma'da en erken kültü Forum Boarium'daki Ara Maxima'da karşımıza çıkar⁴³. Augustus Dönemi'nde imparatorluk kültürüyle birleştirilen Herakles kültü için M.Ö. 29 yılı yazında Augustus, Herakles gibi giyinmiştir. Ayrıca Domitianus ve Traianus da Herakles sembollerinden bazılarını kullanmışlardır. Commodus ve Maximianus ise kendilerini Herakles ile bir tutmuşlardır⁴⁴. M.S. II. yüzyılın ortasından itibaren Roma'da üretilen lahitlerde Herakles ve on iki işini anlatan kabartmalara çok sık yer verilmiş, özellikle Commodus Dönemi lahitlerinde Herakles, Lysippos'un atletleri tarzında betimlenmiştir⁴⁵.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde gladyatörler için önemli hale gelen Herakles, *Hercules victor* (muzaffer Hercules) veya *Hercules invictus* (yenilmez Hercules) gibi yüceltici unvanlar almıştır. Örneğin emekli olan asker ya da gladyatörlerin, Herakles Tapınağı'na giderek silahlarını ve eş-

özellikle Hellenistik Dönem sporcu mezar stellerinde bezeme alanının bir köşesinde sporcularla birlikte betimlenmektedir (ayrıca bk. Pfuhl – Möbius 1977, lev. 32 no. 138, 141; lev. 35 no. 161; lev. 48 no. 256).

³⁸ Gagarin – Fantham 2010, 406.

³⁹ Boardman 1985, fig. 22.

⁴⁰ Rayor 2004, 142.

⁴¹ Gagarin – Fantham 2010, 404 vd.

⁴² Cohen 1994, 695 vd.

⁴³ Gagarin – Fantham 2010, 405 vd.

⁴⁴ Gagarin – Fantham 2010, 405 vd.

⁴⁵ Jongste 1992, 32 vd.

yalarını adak olarak bıraktıkları bilinmektedir⁴⁶.

Anadolu'daki birçok merkezde Herakles'in kültüne rastlanmaktadır. Örneğin Tralleis'in kuzeyinde yer alan Kestane (Mesogis) Dağı'ndaki Karagözler Yaylası'nda, 1978 yılında Herakles'in on iki işinin anlatıldığı kabartmalara sahip mermer bir sunak tespit edilmiştir⁴⁷.

TK. 2. Attis⁴⁸ (Fig. 5-6)

Çalışma kapsamında ele aldığımız diğer buluntular, iki Attis figürininden oluşmaktadır. Bunlardan ilki (TK. 2), küçük kırık ve kopmalar dışında sağlamdır. Yüksek bir kaide üzerinde duran ve sırtını sütuna dayayan figür ayakta, cepheden verilmiştir. Ucu kıvrık Frig başlığı⁴⁹, başın ön tarafını açıkta bırakıp yanlardan omuzlara dökülmektedir. Figür sadece kollarını saran ve vücudunun üst kısmını açıkta bırakan bir *tunica manicata* ile bacaklarını kasıklarına kadar örten bir *anaxyrides* giymiştir. Omuzları üzerinden yükselen ve yana açılan kanatları hareketli verilmiştir. Başını aşağıya ve hafifçe soluna çeviren figürünün öne taralı kısa saçları alına dökülmektedir. Yuvarlak ve dolgun yüzde, kaşlar kemer şeklinde, göz kapakları etli ve hafif kısık, burun geniş, dudaklar etli, ağız küçük ve kapalıdır. Dirsekten bükük kollarını belinin arkasında birleştiren figürin, elleriyle arkasındaki sütuna dayanmıştır. Hareketsiz sol bacağından destek alan figür, sağ bacağı diğerinin üstüne çapraz atmıştır. Vücudunun üst kısmı hareketsiz verilirken güçlü beli, sağ bacağının hareketine bağlı olarak hafifçe soluna kaykılmıştır. Sırtını dayadığı sütunun üstünde, sadece volütleri olan şematik bir Ion başlığı işlenmiştir. Başlığın üst kısmında, kanatları açık ve başını sağa çeviren bir kartal betimlenmiştir. Kaidenin arkasında, ilk satırı beş harften, ikinci satırı üç harften oluşan "ΤΡΟΦΙΜΟΥ" (Trophimos'un) şeklinde *genitivus* halinde bir atölye/koroplast ismi bulunmaktadır.

Benzer tipteki terrakotta örnekler, Aeolis Bölgesi⁵⁰, Amphipolis⁵¹, Ephesos⁵², İtalya⁵³, Kertsch⁵⁴, Myrina⁵⁵, Reggio⁵⁶, Smyrna⁵⁷ ve Tarsus Gözlükule'de⁵⁸ görülür. Mermer yontular Ephesos⁵⁹, Phokaia⁶⁰, Kyzikos⁶¹ ve Smyrna'da⁶², bronz bir heykel ise Perge'de⁶³ bulunmuştur.

⁴⁶ Malay – Silay 1991, 31 vd.

⁴⁷ Tül – Aydaş 2011, 14 vd. figs. 6-13.

⁴⁸ TK. 2. Attis, Müze Env. No. 3323, Ölçüler: Yük.: 22 cm, Gen.: 6. 8 cm, Cidar: 0.6 cm, Baş Yük.: 3. 5 cm, Baş Gen.: 2. 1 cm, Kaide Yük.: 3 cm, Kaide Gen.: 4. 7 cm, Yuvarlak Pişirme Deligi Çapı: 1. 6 cm, Hamur: 10 R 7/6-8 açık kırmızı, mika ve kum katkılı, beyaz astar üzerine yer yer siyah boyalı.

⁴⁹ Özellikle Roma kültüründe Attis ile birleştirilen ucu kıvrık Frig başlığı, Traianus Sütunu'nda Dacia'lılar, Septimus Severus Kemer'i'nde ise Persler tarafından kullanılmıştır, bk. Şare 2011, 78 vd.

⁵⁰ Winter 1903, lev. 372 no. 11.

⁵¹ Winter 1903, lev. 375 no. 1.

⁵² Vermaseren 1987, lev. CXLVII no. 667.

⁵³ Winter 1903, lev. 372 no. 1.

⁵⁴ Winter 1903, lev. 384 no. 1.

⁵⁵ Mollard-Besques 1963, lev. 104 a-MYR 281, b-CA 267, c-MYRINA 1202, lev. 225, i-MYRINA 1639; Vermaseren 1987, lev. CXIV no. 509, lev. CXV no. 517.

⁵⁶ Winter 1903, lev. 372 no. 3.

⁵⁷ Vermaseren 1987, lev. CXXVII no. 578.

⁵⁸ Winter 1903, lev. 372 no. 5, 10.

⁵⁹ Vermaseren 1987, lev. CXXXVI no. 635, 636, lev. CXXXVII no. 638.

⁶⁰ Vermaseren 1987, lev. CXX no. 539.

⁶¹ Vermaseren 1987, lev. LVIII no. 280, lev. LIX no. 281, lev. LX no. 282, 284.

⁶² Vermaseren 1987, 166 fig. 30, ayrıca lev. CXXIV no. 562.

Fig. 5. TK. 2 nolu Attis Figürini

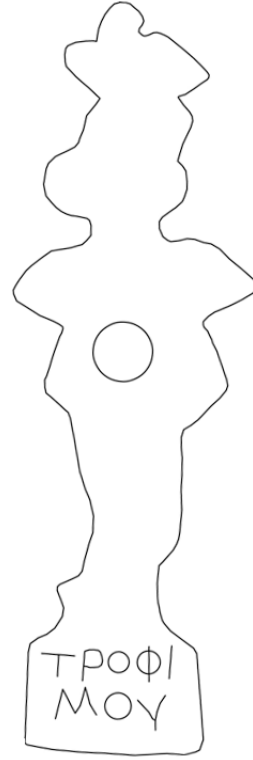

Fig. 6. Attis Figürini (Arka Yüz)

Myrina'da bulunan benzer bir figürin⁶⁴, farklı olarak kısa *khiton* üzerine *himation* giyimlidir. Sağ bacağından destek alan figür, sol bacağına diğerinin arkasına çapraz atmıştır. Duruşu ve bacağının hareketiyle daha etkin yapıdaki TK. 2 daha erken olmalıdır. Myrina'dan bulunan başka bir Attis başında⁶⁵ ise örneğimizde olduğu gibi figür ucu kıvrık Frig şapkası takmıştır.

Ephesos'ta bulunmuş benzer tipteki bir örnekte⁶⁶, burada ele alınan figürinde olduğu gibi ucu kıvrık başlıklı figür, farklı olarak dolgun yüzlü ve uzun saçlıdır. Özellikle üste çıkan göz bebekleri nedeniyle Ephesos örneği, M. J. Vermaseren tarafından M.S. II. yüzyıl sonu-III. yüzyıl başına tarihlenmiştir. Oval yüz yapısı yanında anatomiye daha uygun oluşuyla incelediğimiz örnek bu tarihten daha erken olmalıdır.

Ephesos'ta bulunan mermer bir yontuda⁶⁷ ise, bir sütunun önünde ayaklarını çapraz atmış Attis betimlenmiştir. Ayakta ve cepheden verilen figürünün vücudunun üst kısmı çıplak olmasına rağmen pantolon giymiştir. Her iki örnekte de ucu kıvrık Frig başlığı takan figürler, başlarını sola çevirmiş, kollarını ise vücudunun arkasında bağlayarak sütuna dayamıştır. M. J. Vermaseren tarafından M.S. II. yüzyılın ortasına tarihlenen Ephesos örneğine göre TK. 2 Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde daha erken tarihten olmalıdır. TK. 2 nolu Attis'e tip olarak en yakın örnek Kyzikos Metroon'da

⁶³ Mansel 1973, 143 vd.

⁶⁴ Mollard-Besques 1963, lev. 104 c-MYRINA 1202.

⁶⁵ Mollard-Besques 1963, lev. 225, i-MYRINA 1639.

⁶⁶ Vermaseren 1987, lev. CXLVII no. 667.

⁶⁷ Vermaseren 1987, 191 lev. CXXXVII no. 638.

Fig. 7. 2007 yılında Tralleis Batı Nekropolisinde Bulunan Attis Figürini Parçası

bulunan mermer bir Attis yontusudur⁶⁸. Bu örnekte, bir plaste dayanan Attis figürü, TK. 2'de olduğu gibi üzerine bir *tunica manicata* ile genital kısmını açıkta bırakan bir *anaxyrides* giymiştir.

2007 yılında Tralleis Batı Nekropolis alanındaki kazı çalışmalarında bulunan ve yalnızca bir bölümü korunan diğer bir Attis figürünü parçası TK. 2 nolu Attis figürünü ile aynı kalıp yapımıdır (fig. 7)⁶⁹. Tüm bu karşılaştırmalar ve benzer örnekler ışığında TK. 2 nolu Attis figürünü, üretim tekniği, dolgun yüzü, durağan yapısı ve özellikle de alt çenenin belirginleşmesiyle M.S. I. yüzyılın ikinci yarısından olmalıdır.

TK. 3. Attis⁷⁰ (fig. 8-9)

Attis grubunun ikinci figürünü sağ kanadından büyük bir parça kırık olan ancak bunun dışında iyi korunan örnektir. Yüksek dörtgen kaide üzerinde ayakta duran figürün, kollarını

saran ve göğüs üzerinde uçları tutturulan bir *tunica manicata* ile bacaklarını kasıklarına kadar örten bir *anaxyrides* giymiştir. Taktığı Frig başlığı başın ön tarafını açıkta bırakmakta ve başlığın uçları omuzlara dökülmektedir. Omuzların arkasından çıkarak yana açılan ince-uzun ve ucu kıvrık kanatlar hareketli görünmektedir. Vücudunun üst kısmıyla birlikte başını da soluna çeviren figürün yüzü yuvarlak ve dolgunudur. Kısa ve dalgalı saçlar başlığın altından alına dökülmüştür. Gözler kısık, burnu küçük, dudaklar etli, ağzı ise küçük ve kapalıdır. Sağ baldırı üzerindeki elinde ucu kıvrık sopa (*pedum*) tutan figür, sol elinde beline dayadığı davulu (*tympanon*) taşımaktadır. Vücudunun üst kısmı hareketsiz figürün güçlü beli, öne adım atan sol bacağının hareketine bağlı olarak hafifçe soluna kaykılmıştır.

Benzer terrakotta örnekler, Ephesos⁷¹, Kos⁷², Myrina⁷³, Smyrna⁷⁴ ve Tarsus'da⁷⁵ karşımıza çıkar. Ayrıca benzer tipteki bir mermer yontu Roma'da⁷⁶ bulunmuştur. Myrina'da bulunan ve M. J. Vermaseren tarafından Attis olarak tanımlanan⁷⁷, başında ucu kıvrık Frig başlığı bulunan figürün genel yapısıyla incelediğimiz örnekten daha erken özellikler sergilemektedir.

⁶⁸ Picard – Macridy Bey 1921, 451 vd. fig. 8; Vermaseren 1987, lev. LVIII no. 280, lev. LIX no. 281, lev. LX no. 282, 284.

⁶⁹ Buluntu Yeri: Tralleis Batı Nekropolis, 1 nolu açma, Kazı Env. No. TRL.07.NA.182. Ölçüler: Yük.: 6. 3, Gen.: 4. 6, Cidar: 0. 6, Hamur: 10 R 7/6 – 8 açık kırmızı, mika ve kum katkılı, beyaz astarlı.

⁷⁰ TK. 3. Attis, Müze Env. No. 3324. Ölçüler: Yük. 17. 2 cm, Gen.: 8. 7 cm, Cidar: 0. 4 cm, Baş Yük.: 2. 4 cm, Baş Gen.: 2. 2 cm, Kaide Yük.: 4 cm, Kaide Gen.: 4. 2 cm, Yuvarlak Pişirme Deliği Çapı: 1. 9 cm. Hamur: 5 YR 6/8 kırmızımsı sarı, yoğun mika ve çok ince kum katkılı, beyaz astar üzerine yer yer siyah boyalı.

⁷¹ Vermaseren 1987, lev. CXLVII no. 667.

⁷² Leyenaar-Plaisier 1979, lev. 43 no. 245.

⁷³ Mollard-Besques 1963, lev. 104 a-MYR 281, b-CA 267, c-MYRINA 1202, lev. 225, i-MYRINA 1639; Vermaseren 1987, lev. CXV no. 517.

⁷⁴ Vermaseren 1987, lev. CXXVII no. 578.

⁷⁵ Winter 1903, lev. 372 no. 5.

⁷⁶ Vermaseren – De Boer 1986, Attis, no. 248.

⁷⁷ Vermaseren 1987, lev. CXV no. 517.

Fig. 8. TK. 3 nolu Attis Figürini

Fig. 9. Attis Figürini (Detay)

Smyrna'dan bulunan bir Attis⁷⁸ de diğer örneklerle benzer biçimde Frig başlığı taşır. M. J. Vermaseren tarafından Hellenistik Dönem'e tarihlenen Smyrna örneğinin oval, etli yüz yapısı, dışa çıkık alını, hafif kısık gözleri, etli göz kapakları daha erken bir dönemin stilini yansıtır. Yuvarlak, dolgun yüz yapısı ve şematik yüz hatlarıyla TK. 3 nolu figürin Roma İmparatorluk Dönemi'nin genel yapısı içinde değerlendirilebilir.

M. J. Vermaseren tarafından M.S. II. yüzyıl sonu-III. yüzyıl başına tarihlenen Ephesos buluntusu bir diğer Attis başı⁷⁹, dolgun yüz yapısı ve üste kayan göz bebekleriyle TK. 3'den daha geç olmalıdır.

TK. 2 ve 3 nolu Attis figürinleri, baş da dâhil olmak üzere iki ayrı kalıp kullanılarak üretilmiştir. Figürinlerin ön kısmı plastik yapıda ve tüm detaylarıyla verilmiş arka kısımda ise alıılmış arkası düz kalıp kullanılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Tralleis figürinlerinde baş da dâhil olmak üzere iki ayrı kalıp yapımı figürin üretiminin oldukça popüler olduğu ve bu dönemde fabrikasyon üretimin arttığı bilinmektedir. Ayrıca figürinlerde gövdenin arka kısmına fırınlama sırasında oluşan buharı dışarı atması amacıyla küçük boyutlu, yuvarlak bir buhar deliği açılmıştır. Diğer taraftan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Tralleis figürinlerinde sıkça rastlanan dörtgen, yüksek kaide TK. 2 ve 3 nolu figürinlerde de görülmektedir. Aynı üretim tekniğinin uygulandığı Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen benzer örnekler, Ionia Bölgesi⁸⁰, Myrina⁸¹, Smyrna⁸² gibi merkezlerde görülmektedir.

⁷⁸ Vermaseren 1987, 174, lev. CXXVII no. 578.

⁷⁹ Vermaseren 1987, lev. CXLVII no. 667.

⁸⁰ Leyenaar-Plasisier 1979, lev. 148 no. 1142.

⁸¹ Leyenaar-Plasisier 1979, lev. 105 no. 726, lev. 106 no. 727.

⁸² Mollard-Besques 1972, lev. 215, a-D 1055; Leyenaar-Plasisier 1979, lev. 49 no. 294.

İkonografi

Attis bazı kaynaklarda tanrı, bazı kaynaklarda Kybele'nin genç sevgilisi ya da rahip olarak anılmıştır⁸³. Ancak bu çalışmada, Attis'in mitolojisinden ve kökeninden ziyade Attis figürininin bir mezara neden konulduğuna dair ikonografik veriler değerlendirilecektir.

Frig anıtlarında Kybele ile birlikte betimlenmeyen Attis, M.Ö. IV. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen tanrıça ile bağlantılı kültlerde karşımıza çıkmaya başlar⁸⁴. Roma ile Kartaca arasındaki II. Kartaca /Pön Savaşı'nın (M.Ö. 218-202) ardından Roma'da sıkıntılı bir dönem baş gösterir. Bu sıkıntılı dönem, tanrıça Kybele'yi temsil eden kutsal taşın Frigyalı rahipler tarafından M.Ö. 4 Nisan 204'de Roma'ya götürülmesiyle son bulur⁸⁵. Attis, İmparator Claudius Dönemi'nden itibaren Kybele ile birlikte daha çok tapınım görmüştür⁸⁶.

Kybele'nin sevgilisi Attis'e sadece ilkbaharda kavuştuğuna, onların birbirine kavuşmasıyla doğaya yaşam geldiğine, Attis'in olmadığı dönemlerde ise kış aylarının yaşandığına ve doğanın sessizleştiğine inanılmaktaydı⁸⁷. Romalı şair Catullus'a göre Attis, genç bir bitki tanrısıdır ve bu haliyle kışın ölen, ilkbaharda ise tekrar canlanan doğa güçlerini simgelemektedir⁸⁸. TK. 2 ve 3 nolu figürinlerde olduğu gibi Attis'in cinsel organının gösterildiği teşhirci tasvirler ise ilk defa M.Ö. II. yüzyılda Roma'da görülmektedir⁸⁹. TK. 2 nolu figürinde olduğu gibi, vücudunun üst kısmına *tunica manicata*, alt kısmına ise kasıklarını örten *anaxyrides* giymesi ancak genital bölgesinin açıkta bırakılması Attis'in hadım olduktan sonraki durumunu canlandırmaktadır.

Diğer taraftan Attis'in dayandığı plasterin üst kısmında kanatları açık verilen bir kartalın betimlenmesi figürün doğada olduğuna ve bitkilerle ilişkisine işaret ediyor olmalıdır⁹⁰. Burada karşımıza çıktığı gibi Roma İmparatorluk Dönemi'nde kartal betimlemesi mezar kültüründe genellikle ölen erkekleri temsil etmektedir⁹¹.

Attis'e ait diğer bir söylencede ise Agdistis'in, gençliğinin baharında yaban domuzu avında öldürülen Attis'e duyduğu aşk anlatılır. Bu nedenle dini ritüellerde her sene ilkbaharda Attis yeniden canlandırılır ve inananlar bu coşku içinde kendilerini hadım ederek rahip olurdu⁹². Frig mitolojisindeki öğeler Hellen ve Roma kültürünün etkisiyle karışarak yeni bir sentez oluşur. Zaman içinde bu ritüeller müzik, davul, dans ve içkiyle birleşerek zevk veren seremoniler haline dönüşmüştür. Romalı şair Gaius Valerius Catullus, Attis isimli rahip gencin, elindeki davuluyla birlikte kendisini Kybele için hadım ettiğine, zil, davul, dümbelek gibi müzik aletlerinin ayinlerde önemli bir yeri olduğuna değinmiştir. 15-27 Mart tarihleri arasında Kybele için ayinler düzenlenirdi. Özellikle 24

⁸³ Çapar 1978, 177 vd; Baydur 1998, 105 vd.

⁸⁴ Roller 1991, 143 vd; Kıta Yunanistan'da Attis'in betimlendiği en erken örnek, Pire'den bulunmuş bir adak stelidir, bk. Albayrak 2007, 164 vd.

⁸⁵ Albayrak 2007, 175 vd.

⁸⁶ Claudius Dönemi'nde ilkbaharda kutlanan bayram resmi kutlamalar arasına alınmıştır, bk. Baydur 1998, 105 vd.

⁸⁷ Sevin 2003, 249; Birecikli 2010, 220.

⁸⁸ Çapar 1978, 177 vd.

⁸⁹ Albayrak 2007, 166 n. 601.

⁹⁰ Benzer yorumlar için bk. Baydur 1998, 108 vd.

⁹¹ Wittkower 1939, 50, g, i, k; McCann 1978, 19, fig. 7; Ridgway 2001, 39 fig. 15.

⁹² Çapar 1987, 66 vd.

Mart tarihindeki ayinde başrahip ve rahipler kendilerinden geçer şekilde bağırarak dans ederler, kendilerini tıpkı Attis gibi hadım ederlerdi⁹³. Bu mitolojiye bağlı örneklerde TK. 3 nolu figüründe olduğu gibi Attis, dans ederken ya da bir müzik aleti çalarken betimlenmiştir⁹⁴. Romalı şair Catullus, Kybele ayinlerini anlattığı 63. şiirinde, “Attis’in elinde davuluyla gallus adı verilen rahiplere gölgeli korular arasında önderlik ettiğini” belirtir⁹⁵.

Buraya kadar ele alınan ikonografik verilere göre, TK. 3 nolu figürün, sağ elindeki ucu kıvrık sopa (*tokmak/pedum*) ve sol elindeki davuluyla (*tympanon*), Kybele törenlerinde önderlik eden bir rahip gibi gösterilmiştir. Özellikle vücudunun üst kısmında *tunica manicata*, alt kısmına ise kasıklarına kadar örten *anaxyrides* giymesi ve genital bölgesinin açıkta kalması hadım olduktan sonraki durumunu tasvir etmektedir.

N. Baydur, Attis kültü ve Tarsus’ta bulunmuş olan Attis figürinlerini değerlendirdiği çalışmasında; Attis kültürünü bitkilerle bağdaştırarak onu ölen ve sonra yeniden yaşama dönen tanrı olarak görmektedir⁹⁶.

Eldeki verilerden yola çıkarak Attis’in mezarlarda kullanımını, diğer birçok mezar kültürüyle bağlantılı simgede olduğu gibi öteki dünyada hayata tekrar dönüleceği inancına bağlamak mümkündür⁹⁷. Bu yolla Attis tıpkı ilkbahar gelmiş gibi canlanarak öteki dünyada tekrar doğacaktır⁹⁸.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmada ele alınan TK 1-3 nolu üç figürünün bir oda mezar içinde bulunduğu bilinmektedir. Eserlerin tarihlendirilmesi benzer örneklerle yapılan teknik ve stilistik karşılaştırmalarla yapılmıştır.

Geç Hellenistik Dönem’e tarihlediğimiz Herakles heykelciği (TK. 1), sağ eliyle kavradığı lobutu ve sol kolundan aşağıya sarkan aslan postuyla, M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenen Lysippos’un Albertini Heraklesi’nin bir kopyası olmalıdır. Albertini Heraklesi tipindeki figürin, boyutu ve yapım tekniğiyle Anadolu ve bölge için anıtsal nitelikte ve özel bir buluntudur. Tralleis koroplastiğinde figürinler, II. Eumenes Dönemi kültür politikasıyla birlikte büyük boyutlu ve birden çok sayıda farklı kalıp kullanılarak üretilmiştir. Aynı dönemde Myrina, Pergamon, Priene ve Smyrna gibi Hellenistik Dönem’in önemli merkezlerinde de benzer teknikle üretilmiş örnekler rastlanmaktadır.

M. J. Vermaseren, Kybele ve Attis kültürünü değerlendirdiği korpusunda, İzmir Müzesi’nde 1640 envanter numarası ile kayıtlı Tralleis buluntusu olan oturan bir Kybele heykelinden bahsetmektedir⁹⁹. Diğer taraftan Ephesos’ta yapılan kazı ve araştırmalarda Kybele ve Attis kültürüne dair önemli verilere ulaşılmıştır¹⁰⁰. Ayrıca Metropolis yakınlarında bulunan mağaralarda Ana Tanrıça ve Attis

⁹³ Çapar 1978, 177 vd.

⁹⁴ Albayrak 2007, 166.

⁹⁵ Albayrak 2007, 187 vd.

⁹⁶ Baydur 1998, 109.

⁹⁷ TK. 2 ve 3 nolu Attis figürinleri, kendisini hadım eden bir kişi/rahibi temsil etmesi amacıyla mezara adak olarak bırakılmış olmalıdır.

⁹⁸ Bu konuda bk. Baydur 1998, 109 vd.

⁹⁹ Vermaseren 1987, 210 no. 712.

¹⁰⁰ Aurenhammer 1995, 256 vd.; Soykal 1998, 59 vd.; Soykal-Alanyalı 2001, 3 vd, figs. 1-5.

kültüyle ilgili buluntulara rastlanmıştır¹⁰¹. Bu araştırma öncesinde Kybele ve Attis kültürünün Mesutlu Köyü çevresindeki varlığına dair herhangi bir somut veri olmamasına karşın çalışmada ele alınan TK. 2 ve 3 nolu kanatlı Attis figürinleri, Kybele ve Attis kültürünün varlığına dair yeni veriler sunmuşlardır.

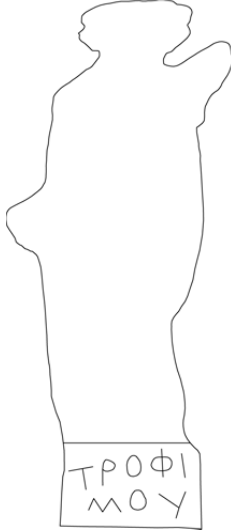
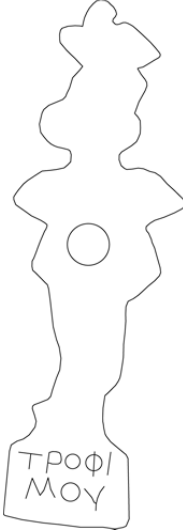
Çalışmada ele alınan TK. 2 nolu Attis heykelciğinin kaidesinin arkasında, ilk satırı beş harften, ikinci satırı üç harften oluşan “ΤΡΟΦΙΜΟΥ” (Trophimos’un [eseri])¹⁰² şeklinde *genitivus* halinde bir atölye/koroplast ismi belirtilmiştir. Trophimos isimli atölye/koroplasta ait olduğunu bildiğimiz başka bir eser, Tralleis Güney Nekropolis’inden bulunan ve M.S. I. yüzyıla tarihlenen bir *ephebos* heykelciğidir¹⁰³. Özellikle açık kırmızı ve tonlarındaki hamur, iki ayrı kalıpla üretim ve çok ince beyaz astar bu bölgedeki Roma İmparatorluk Dönemi atölyelerinde yoğun olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan TK. 2 nolu Attis figürünü ile aynı kalıp yapımı olan başka bir Attis heykelciği parçası, Tralleis Batı Nekropolis’inde 2007 yılında yapılan kazılarda bulunmuştur (fig. 7). Bu örneklerle, Trophimos isimli atölyenin bu bölgede M.S. I. yüzyılda yerel olarak üretim yaptığı ve en azından üç figürin ürettiği tespit edilmiştir. Ancak daha detaylı inceleme yapabilmek için daha çok örneğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Trophimos adlı atölye/koroplast’a ait teknik veriler				
Aktif Olduğu Dönem	M.S. I. yüzyıl			
Üretim Tekniği	İki ayrı kalıp yapımı			
Teknik Veriler	Tralleis Güney Nekropolü’nden Aydın Arkeoloji Müzesi Env. No. 249		TK. 2 nolu Attis Figürünü	
	Hamur	7.5YR 6/6 kırmızımsı sarı	Hamur	10R 7/6 – 8 açık kırmızı
	Kil	mika ve çok ince kum katkı	Kil	mika ve çok ince kum katkı
	Astar	7,5YR 8/1 beyaz astarlı	Astar	7,5YR 8/1 beyaz astarlı
	Anatomik oranlar	Baş-vücut oranı: 1/5	Anatomik oranları	Baş-vücut oranı: 1/5
	Kaide tipi	Yüksek dörtgen	Kaide tipi	Yüksek dörtgen
	Kaide-eser oranı	6.5	Kaide-eser oranı	5.9
	Buhar deliği ve çapı	Küçük, yuvarlak 1,7 cm.	Buhar deliği ve çapı	Küçük, yuvarlak 1,6 cm.

¹⁰¹ Ekin-Meriç 2007, 13 vd.

¹⁰² TK. 2 nolu Attis figürünün kaidesinin arkasında belirtilen ΤΡΟΦΙΜΟΥ şeklindeki *genitivus* halinde imza, “*Trophimos’un* (eseridir)” şeklinde çevrilebilir. Yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Murat Aydaş’a teşekkür ederim.

¹⁰³ Aydın Arkeoloji Müzesi Env. No. 249.

Atölye/Koroplast İşareti		
Sonuç	Trophimos, Tralleis'te M.S. I. yüzyılda aktif olan yerel atölye/koroplastlardan biri olmalıdır.	

Sonuç olarak; daha önce yapılan araştırmalar, Tralleis'in dört farklı yönde geniş nekropolis alanlarına sahip olduğunu göstermiştir¹⁰⁴. TK. 2 nolu Attis figürünü ile aynı atölyeye ait başka bir heykelciğin Tralleis Güney Nekropolis alanında, aynı kalıp yapımı bir Attis figürünü parçasının (fig. 7) ise aynı kentin Batı Nekropolis alanında bulunması, Mesutlu Köyü'nde bulunan bu mezar ve buluntularının da aynı nekropolise ait olabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan Tralleis figürinleri konusunda yayınlanan bazı örnekler¹⁰⁵ dışında elimizde kısıtlı bilgiler bulunmasına rağmen TK. 1-3 nolu figürinler, Tralleis koroplastığı içerisinde değerlendirilmiş; Mesutlu'dan bulunan figürinlerin Tralleis üretimi olduğu üzerinde durulmuştur.

¹⁰⁴ Çalışma ve araştırmalar için bk. Yener – Özkan 1998, 219 vd. figs. 1-22. Tralleis Güney Nekropolü'nün Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi seramikleri için bk. Civelek 2001, *passim*.

¹⁰⁵ Çekilmez 2011, 165 vd. Tralleis Güney Nekropolisi'nde bulunan terrakotta figürinler yazar tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akkan 2005 R. B. Akkan, Eskişehir, *Kütahya ve Afyon Müzelerinde Korunan Herakles Heykelleri Işığında Phrygia'da Herakles Tipolojisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi. Eskişehir 2005.
- Albayrak 2007 C. Albayrak, *Anadolu'da Kybele-Attis Kültü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara 2007.
- Ammerman 2002 R. M. Ammerman, *The Sanctuary of Santa Venera at Paestum II: The Votive Terracottas*. Michigan 2002.
- Aurenhammer 1995 M. Aurenhammer, "Sculptures of Gods and Heroes From Ephesos". Ed. H. Koester, *Ephesos, Metropolis of Asia: An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion, and Culture*. Valley Forge (1995) 251-274.
- Baldıran 1990 A. Baldıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 1990.
- Baydur 1998 N. Baydur, "Attis Kültü ve Tarsus'ta Bulunmuş Attis Terrakotaları". Ed. G. Arsebük, M. J. Mellink – W. Schirmer, *Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan Yazılar*. İstanbul (1998) 105-113.
- Birecikli 2010 F. Birecikli, "Ana Hatlarıyla Friglerde Din". *Akademik Bakış* 4, 7 (2010) 215-232.
- Boardman 1985 J. Boardman, *Greek Sculpture: The Classical Period*. London 1985.
- Civelek 2001 A. Civelek, *Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir 2001.
- Cohen 1994 B. Cohen, "From Bowman to Clubman: Herakles and Olympia". *The Art Bulletin* 76, 4 (1994) 695-715.
- Cook 2010 A. B. Cook, *Zeus, A Study in Ancient Religion*. New York 2010.
- Çapar 1978 Ö. Çapar, "Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı". *Anatolia* 29 (1978) 167-210.
- Çapar 1987 Ö. Çapar, "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri". *Anatolia* 31 (1987) 43-73.
- Çekilmez 2011 M. Çekilmez, "Aydın Müzesi'nden Bir Grup Terrakotta Figürin". 4. *Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*. Eskişehir 14-27 Haziran 2010. Eskişehir (2011) 150-165.
- Dörig 1977 J. Dörig, *Onatas of Aegina*. Leiden 1977.
- Ekin-Meriç 2007 A. Ekin-Meriç, *Metropolis Ana Tanrıça Kült Mağarası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir 2007.
- Φιλαδέλφειος 1928 A. Φιλαδέλφειος, *Πηλινά Εἰδολία Ἐκ Μυρίνης*. Αθηναίς 1928.
- Furtwangler 1895 A. Furtwangler, *Masterpieces of Greek Sculpture: A Series of Essays on the History of Art*. Cambridge 1895.
- Gagarin – Fantham 2010 M. Gagarin – E. Fantham, *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*. New York 2010.
- Germini 2008 B. Germini, *Statuen des strengen Stils in Rom: Verwendung und Wertung eines griechischen Stils im römischen Kontext*. Roma 2008.
- Goldman 1937 H. Goldman, "Excavation at Gözlükule, Tarsus 1936". *AJA* 41, 2 (1937) 262-286.
- Goldman 1950 H. Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Periods*. Tarsus 1. Princeton, New Jersey 1950.
- Henninger – Kossatz 1977 F. J. Henninger – A. U. Kossatz, "Zwei Hellenistische Gräber der

- Milesischen Nekropole". *IstMitt* 29 (1977) 174-186.
- Hölscher 2008 T. Hölscher, "Images and Political Identity: The Case of Athens, The Athenian Empire". Ed. P. Low. Edinburgh (2008) 294-334.
- Işın 2007 G. Işın, *Patara Terrakottaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*. Patara V, 1. İstanbul 2007.
- Jongste 1992 P. F. B. Jongste, *The Twelve Labours of Hercules on Roman Sarcophagi*. Roma 1992.
- Kaminski 2004 G. Kaminski, *Bauplastik, Die Geschichte der Antiken Bildhauerkunst, II Klassische Plastik*. Mainz 2004.
- Kepçe – Gerçeker 2011 S. Ç. Kepçe – S. Ö. Gerçeker, *Kilden Suretler, Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Antik Çağ Terrakotta Figürinleri*. İstanbul 2011.
- Laumonier 1954 A. Laumonier, *Delos, Les Figurines de Terre Cuite*. Delos XXIII. Paris 1954.
- Leyenaar-Plaisier 1979 P. G. Leyenaar-Plaisier, *Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Catalogue de la Collection du Musee National des Antiquites A Leiden III*. Leiden 1979.
- Malay – Silay 1991 H. Malay – H. Silay, *Antik Devirde Gladyatörler*. İstanbul 1991.
- Mansel 1973 A. M. Mansel, "1971 Perge Kazısı". *TürkAD* 20, 2 (1973) 143-153.
- Mattusch 1988 C. C. Mattusch, *Greek Bronze Statuary From the Beginnings through the Fifth Century B.C.* Ithaca, New York, London 1988.
- McCann 1978 A. M. McCann, *Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art*. New York 1978.
- Miles 2008 M. M. Miles, *Art As Plunder: The Ancient Origins of Debate about Cultural Property*. Cambridge 2008.
- Mode 1984 R. L. Mode, "Re-Creating Adam at Villa Carducci". *ZfK* 47, 4 (1984) 501-514.
- Mollard-Besques 1963 S. Mollard-Besques, *Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs et Romains II Myrina*. Musee du Louvre et Collections des Universites de France. Paris 1963.
- Mollard-Besques 1972 S. Mollard-Besques, *Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs et Romains III, Epoques Hellenistique et Romaine Grece et Asie Mineure*. Paris 1972.
- Murray 2004 A. S. Murray, *A History of Greek Sculpture*. London 2004.
- Pedley 2005 J. G. Pedley, *Sanctuaries and Sacred in the Ancient Greek World*. Cambridge 2005.
- Picard – Macridy Bey 1921 C. Picard – Th. Macridy Bey, "Attis d'un Métroon (?) de Cyzique". *BCH* 45 (1921) 436-470.
- Pfuhl – Möbius 1977 E. Pfuhl – H. Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs I*. Mainz am Rhein 1977.
- Rayor 2004 D. J. Rayor, *The Homeric Hymns*. Los Angeles 2004.
- Reeder 1990 E. D. Reeder, "Some Hellenistic Terracottas and Sculpture in Asia Minor". *The Coroplast's Art, Greek Terracottas of the Hellenistic Period*. New York (1990) 81-88.
- Ridgway 2001 B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture: The Styles of ca. 331-200 B.C.* Wisconsin 2001.
- Roller 1991 L. E. Roller, "The Great Mother at Gordion: The Hellenization of an Anatolian Cult". *JHS* 111 (1991) 128-143.
- Rumscheid 2006 F. Rumscheid, *Die Figürlichen Terrakotten von Priene, Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Parallelbefunde. Priene I*. Wiesbaden 2006.

- Sevin 2003 V. Sevin, *Başlangıçtan Perslere Kadar Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul 2003.
- Smith 1870 W. Smith, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. Boston 1870.
- Soykal 1998 F. Soykal, *Denkmäler des Kybele-Meterkultes in Ephesos*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Universität Wien. Viyana 1998.
- Soykal-Alanyalı 2001 F. Soykal-Alanyalı, "Ephesos'da Phrygialı Bir Tanrıça". *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1, 3 (2001) 1-12.
- Şare 2011 T. Şare, *Dress and Identity in the Arts of Western Anatolia: The Seventh Through Fourth Centuries BC*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The State University of New Jersey. New Jersey 2011.
- Thompson 1963 D. B. Thompson, *Troy, The Terracotta Figurines in the Hellenistic Period*. Troy 3. Princeton 1963.
- Thompson – Thompson 1987 H. A. Thompson – D. B. Thompson, *Hellenistic Pottery and Terracottas*. Princeton, New Jersey 1987.
- Todisco 1990 L. Todisco, "Herakles". *LIMC* V (1990) 728-838.
- Töpperwein 1976 E. Töpperwein, *Terrakotten von Pergamon*. Berlin 1976.
- Tül – Aydaş 2011 Ş. Tül – M. Aydaş, "Mesogis Üstündeki Larisa - Derira - Siderus". *Ege Defterleri* 2 (2011) 3-19.
- Uhlenbrock 1990a J. P. Uhlenbrock, "The Coroplast and His Craft". *The Coroplast's Art, Greek Terracottas of the Hellenistic Period*. New York (1990) 15-21.
- Uhlenbrock 1990b J. P. Uhlenbrock, "East Greek Coroplastic Centers in the Hellenistic Period". *The Coroplast's Art, Greek Terracottas of the Hellenistic Period*. New York (1990) 72-80.
- Vermaseren – De Boer 1986 M. J. Vermaseren – M. De Boer, "Attis". *LIMC* III, 1 (1986) 22-44.
- Vermaseren 1987 M. J. Vermaseren, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque. I. Asia Minor*. Leiden 1987.
- Von Bothmer 1951 D. Von Bothmer, "Enkaustes Agalmaton". *BMetrMus* 9, 6 (1951) 156-161.
- Winter 1903 F. Winter, *Die Typen der Figürlichen Terrakotten*. Band III, I - II. Teil. Berlin, Stuttgart 1903.
- Witkower 1939 R. Witkower, "Eagle and Serpent. A Study in the Migration of Symbols". *JWarb* 2, 4 (1939) 293-325.
- Yener – Özkan 1998 E. Yener – M. K. Özkan, "Aydın Merkez Alihan Oğlu İsmail Türbesi Yandaki Roma Mezarı Kurtarma Kazısı 1996". *MKKS* VIII (1998) 219-233.